

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11100382>

TASVIRIY SAN'AT DARSLARI HAMDA DARSDAN TASHQARI MASHG'ULOTLARDA TALABALARNING KOGNITIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Mamatov Dilshod Kodirovich

Buxoro davlat universiteti professori, p.f.f.d (PhD).

ANNOTATSIYA

Kognitiv kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirishni samarali boshqarish o'qituvchi o'quv jarayonini tashkil etish uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalangandagina muvaffaqiyatli bo'lishi, talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish fan mazmuni va darsdan tashqari mashg'ulotlar asosida o'quv va kognitiv kompetensiyani shakllantirishi.

Kalit so'zlar: *texnologiya, kognitiv, ommabop, dolzarb, tadqiqot, kompetensiya, refleksiv, akkord, individual.*

РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ НА УРОКАХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА И ВНЕУЧЕБНОЙ МЕРОПРИЯТИЯХ

АННОТАЦИЯ

Эффективное управление формированием и развитием познавательной компетентности успешно только при использовании преподавателем современных технологий организации учебного процесса, а организация самостоятельной работы учащихся формирует учебно-познавательную компетентность на основе содержания предмета и внеклассной деятельности.

Ключевые слова: *технология, познавательная, популярная, актуальная, исследовательская, компетентность, рефлексивная, аккord, личность.*

DEVELOPMENT OF STUDENTS' COGNITIVE COMPETENCE IN FINE ARTS LESSONS AND EXTRA-CURRICULAR EVENTS

ABSTRACT

Effective management of the formation and development of cognitive competence is successful only when the teacher uses modern technologies for organizing the educational process, and the organization of independent work of students forms educational and cognitive competence based on the content of the subject and extracurricular activities.

Key words: *technology, cognitive, popular, relevant, research, competence, reflective, chord, personality.*

Ta'limni modernizatsiya qilish doirasida yangi ta'lim standarti umumiy ta'limni bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni shakllantirishdan ta'lim kompetensiyalari kompleksini o'zlashtirish uchun sharoit yaratishga yo'naltirishni o'z ichiga olgan kompetensiya-faoliyat yondashuviga qaratilgan holda qurilgan. Ta'lim vakolatlari talabalarning olingan bilim, ko'nikma va malakalardan amaliy va nazariy muammolarni hal qilishda foydalanishga tayyorligini belgilaydi. Ushbu yondashuvga muvofiq, qiymat-semantik, ijtimoiy-mehnat, axborot, umumiy madaniy, kommunikativ va shaxsiy o'zini o'zi takomillashtirishning kompetensiyasi bilan bir qatorda, ta'lim va kognitiv kompetensiya muhim rol o'ynaydi.

Kognitiv kompetensiya-bu talabaning mustaqil kognitiv faoliyat sohasidagi vakolatlari to'plami, shu jumladan haqiqiy bilish obyektlari bilan bog'liq bo'lgan mantiqiy, uslubiy, umumiy ta'lim faoliyati elementlari. Bunga maqsadlarni belgilash, rejalashtirish, tahlil qilish, aks ettirish, o'z-o'zini baholashni tashkil qilish usullari kiradi.

Ta'lim standartini sifatli o'zlashtirishni ta'minlash, o'quv va kognitiv kompetensiyani rivojlantirishga ko'maklashish faqat ta'limga faoliyatga asoslangan yondashuv orqali mumkin.

Keling, "Tasviriy san'at" fanidan darsda va darsdan tashqari mashg'ulotlarda o'quv va kognitiv kompetensiyani shakllantirishning eng muhim faoliyat shakllarini ko'rib chiqaylik:

- * o'zlarining bilim faoliyatini mustaqil va motivatsion tashkil etish qobiliyati;
- * oddiy haqiqiy ulanishlar va bog'liqliklarni o'rnating;
- * madaniyat va san'at hodisalarini taqqoslash, tasniflash, baholash;
- * har xil turdagi manbalarda kerakli ma'lumotlarni qidirish, tanlash va qayta ishlash;
- * ijodiy ishlarni bajarish uchun multimedia resurslari va kompyuter texnologiyalaridan foydalaning;
- * badiiy ta'limning shaxsiy madaniyatni rivojlantirish vositasi sifatida ahamiyatini tushunish;
- * san'at asarlariga o'z munosabatingizni aniqlang;
- * ularning madaniy va milliy o'ziga xosligidan xabardor bo'ling.

Talabalarning o'quv va kognitiv kompetensiyasini rivojlantirishni boshqarish, birinchi navbatda, OTM talabalarini muammolarni aniqlashga jalb qilish, maqsadlarni shakllantirish, ularga erishish uchun samarali vositalarni tanlash, rejalarning bajarilishini nazorat qilish va talabalarning mustaqil o'quv va kognitiv faoliyatni boshqarishga tayyorligini rivojlantirishga yordam beradigan muvaffaqiyatli vaziyatlarni tashkil etishdan iborat.

Kognitiv kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirishni samarali boshqarish o'qituvchi o'quv jarayonini tashkil etish uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalangandagina muvaffaqiyatli bo'lishi mumkin: muammoli va loyiha asosida o'qitish texnologiyalari; tanqidiy fikrlashni rivojlantirish; o'qitishda o'yin usullaridan foydalanish: rol o'ynash, biznes va boshqa turdagi o'quv o'yinlari; hamkorlikda o'rganish (jamo, guruh ishi); axborot-kommunikatsiya va boshqa pedagogik texnologiyalar.

"Tasviriy san'at" fani uchun hozirgi kunda zamonaviy ta'lim texnologiyalari orasida eng ommabop va dolzarb bo'lgan talabalarning loyihaviy faoliyati texnologiyasi ahamiyatlidir. Loyiha individual bo'lishi mumkin, lekin odatda har bir loyiha bir guruh talabalarning kelishilgan birgalikdagi harakatlari natijasidir. Amaliyotdan shuni aytishim mumkinki, boshlang'ich guruh o'quvchilari, qoida tariqasida, guruh yoki juftlik ishlarini afzal ko'rishadi. Ammo o'rta OTM talabalari-individual. OTM talabalari ijodiy ishlarni bajarish, mustaqil ravishda ma'lumot olish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Loyiha faoliyati eng katta ta'sir ko'rsatadigan bir nechta ko'nikmalar guruhlarini ajratish mumkin:

- tadqiqot (g'oyalarni yaratish, eng yaxshi yechimni tanlash);
- ijtimoiy hamkorlik (ta'lim faoliyati jarayonida hamkorlik qilish, do'stlarga yordam berish va ularning yordamini qabul qilish, birgalikdagi ishlarning borishini kuzatish va uni to'g'ri yo'nalishga yo'naltirish);
- baholovchi (taraqqiyotni, ularning faoliyati natijasini va boshqalarning faoliyatini baholash uchun);
- axborot (kerakli ma'lumotlarni mustaqil ravishda qidirish; qanday ma'lumot yoki qanday ko'nikmalar yetishmayotganligini aniqlash);
- taqdimot (tinglovchilar oldida gapirish; rejalashtirilmagan savollarga javob berish; turli xil ko'rish vositalaridan foydalanish; badiiy qobiliyatlarni namoyish etish);
- refleksiv (savollarga javob bering: "men nimani o'rgandim? Siz nimani o'rganishingiz kerak?");
- boshqaruv (jarayonni loyihalash; faoliyatni, vaqtni, resurslarni rejalashtirish; qaror qabul qilish; jamoaviy vazifani bajarishda mas'uliyatni taqsimlash).

Loyiha faoliyati texnologiyasi axborot texnologiyalari bilan chambarchas bog'liq. Masalan, talabalar o'zlarining loyiha ishlarini himoya qilish uchun multimedia taqdimotlarini yaratadilar. Loyiha bo'yicha ma'lumot to'plash asosan Internet-resurslar yordamida amalga oshiriladi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari guruhda ham faol qo'llaniladi: umumlashtirish va mustahkamlash uchun materiallar darsning birinchi bosqichida ishlatilishi mumkin bo'lgan slaydlarda ishlab chiqilgan

test topshiriqlari shaklida qo'llaniladi; o'tgan materialni takrorlash uchun ("badiiy daqiqalar"). Sinov topshiriqlari yordamida dars boshida diqqatni jalb qiladigan va bilimlarni yanada o'zlashtirishga undaydigan muammoli vaziyat yaratiladi ("aqliy hujum"). Dars oxirida test topshiriqlari bolalar osongina o'rganadigan va yangi narsalarni nomlaydigan yakuniy "akkord" ga aylanishi mumkin ("Vernissage" Slaydshousi). Ekranda ko'rsatilgan ushbu test vazifalari sizga taassurotlar, his-tuyg'ular, harakat, quvonchni baholash usullaridan foydalanishga imkon beradi.

Menimcha, guruhda o'quv va kognitiv kompetensiyani shakllantirishning eng faol usullaridan biri bu muammoli vaziyatlarni yaratishdir, uning mohiyati o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini tarbiyalash va rivojlantirish, ularga faol aqliy harakatlar tizimini o'rgatishdir. Ushbu faoliyat talabani haqiqiy materialni tahlil qilish, taqqoslash, sintez qilish, umumlashtirish, konkretlashtirish, undan yangi ma'lumotlarni olishida namoyon bo'ladi. Savollar va topshiriqlar nafaqat muammoli vaziyatni yaratishi, balki ma'lumotlarning yangiligi, g'alati, ajablanib, g'alati, oldingi g'oyalarga nomuvofiqlikni ham o'z ichiga olishi kerak.

Rangshunoslik asoslarini o'rganib, "refleks" tushunchasini tushuntirishda talabalarga savollar beriladi: "agar limonni ko'k mato fonida qo'ysam, qanday sariq ranglarga ega bo'ladi? Va qizil rangda? Sizningcha, u boshqa muhitda qanday soyalarga ega bo'ladi?" Talabalar gipotezani ilgari surdilar: turli xil rang muhitida mavzu boshqacha harakat qiladi. Talabalar xulosa chiqaradilar. Ular o'z xulosalarini tekshirib, obyektning turli pardalarga joylashtirishga harakat qilishadi. Yana bir vazifa tabiatdan hayvonning tasviri bilan bog'liq. Muammo: hayvonni qanday tasvirlash kerak, masalan, uxlamaydigan mushuk? (Hayvonni majburlamasdan). Talabalar yechim izlaydilar: 1) fotosurat; 2) pozalarning eskizi; 3) mushuk bir xil pozitsiyani egallashini kuting va hokazo.

Guruhdan tashqari ishlarda, to'garak sinfida vazifalar darajasi qiyinlashadi. Kubni grafik qurishda talabalar o'lgachigandan foydalanish huquqiga yega yemaslar. Shu bilan birga, chizma barcha to'g'ri va parallel chiziqlarga muvofiq qurilishning barcha qoidalariga muvofiq bajarilishi kerak. Shuning uchun, chiziqlarning to'g'riligi va parallelligini tekshirish uchun ular o'z-o'zini tekshirish usullarini taklif qilishadi. Rassomlik darslarida soyalar tasviri o'rganiladi. Qoidalarga ko'ra: agar obyekt akkor chiroq bilan yoritilgan bo'lsa, obyekt issiq ranglarda bo'ladi. Agar obyekt sovuq fonga joylashtirilsa, u sovuq ohanglarga yega bo'ladi. Qoidalarning qarama-qarshiligini keltirib chiqaradigan vaziyat yuzaga keladi: ko'k parda ustidagi obyekt akkor chiroq bilan yoritilgan. U qanday soyalarga yega bo'ladi? Talabalar rasmlarni akvarel (allaqachon ma'lum bo'lgan texnika) va moy (yangi) texnikada solishtirishadi. Ular yog'li rasm yanada zichroq – "yashirish" degan xulosaga kelishdi.

Savol tug'iladi: neft texnologiyasida qanday ishlashimiz kerak – yorug'likdan qorong'igacha yoki aksincha? Talabalarning aytishicha, ish akvarelda bo'lgani kabi – yorug'likdan qorong'igacha amalga oshiriladi. O'qituvchi ushbu yondashuvda nima sodir bo'lishini ko'rsatadi. Talabalar asarlar xira ko'rinishini tushunishadi. Binobarin, yog' texnikasida ish quyuk ranglardan och ranggacha amalga oshiriladi, degan xulosaga kelishdi, chunki akvarel vaqt o'tishi bilan porlaydi va qorayadi, ya'ni texnikasida yuqori qatlamda ochiq ranglar qolishi kerak. Rang fizikasi, geometriya, adabiyot, biologiya va boshqalar bilan aloqasi. tekshirilmoqda. Biz soyalar tasvirini ko'rib chiqamiz. Qishda ular ko'pincha sovuq, yozda yesa ular bir vaqtning o'zida ham issiq, ham sovuq bo'lishi mumkin. Nima uchun? Masalan, pomidorning rasmini qurish uchun talaba pedunkulning mevaga qanday birlashtirilganligini bilishi kerak.

Guruh texnologiyalari (guruh ishi) ham kognitiv qiziqishni rivojlantirishga, o'quvchilarning o'quv va kognitiv faolligini faollashtirishga yordam beradi. Guruh faoliyati deganda talabalarning o'zini va boshqalarni adekvat baholashda, ijodiy salohiyat va qulaylikni ro'yobga chiqarishda namoyon bo'ladigan yuqori darajadagi faollik, jamoaviy hamjamiyat va individual qoniqishga yerishish uchun umumiy say-harakatlarni muvofiqlashtirish va birlashtirishga qaratilgan teng shaxsiy o'zaro ta'siri tushuniladi. Talabalar ishining guruh shakli bilan unga muhtoj bo'lgan har bir talabaga individual yordam o'qituvchi va uning o'rtoqlari tomonidan sezilarli darajada oshadi. Bundan tashqari, bir vaqtning o'zida yordam beradigan kishi "zaif" dan kam bo'lmagan yordam oladi, chunki uning bilimlari yangilanadi, konkretlashtiriladi, moslashuvchan bo'ladi va guruhdoshiga tushuntirishda aniq belgilanadi.

OTM talabalarining o'quv va kognitiv kompetensiyasini rivojlantirish va shakllantirishga ta'sir qiluvchi maxsus soha darsdan tashqari mashg'ulotlardir. Ushbu sohada an'anaviy darslarda to'liq namoyon bo'lmaydigan badiiy va ijodiy faoliyatni rivojlantirish uchun muhim bo'lgan ba'zi imkoniyatlar mavjud: material mazmunida katta erkinlik, har bir talabaga o'zini-o'zi anglash uchun maqbul imkoniyat yaratish.

OTMdagi talabalarning darsdan tashqari vizual faoliyati deganda aql, vosita qobiliyatlari, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish, xayoliy fikrlashni shakllantirish, estetik tuyg'ularni tarbiyalash uchun zarur bo'lgan o'quv jarayonining maxsus tashkil etilgan vositasi tushuniladi.

Tasviriy san'atdagi ushbu mashg'ulotga darsdan tashqari mashg'ulotlar, to'garakdagi bolalarning amaliy ishlariga rahbarlik qilish, ekskursiyalar o'tkazish, ko'rgazmalarga tashrif buyurish, kuzatish va eskizlar maqsadida tabiatga (bog'ga, o'rmonga) chiqish, tasviriy san'at haqida suhbatlar o'tkazish kiradi. Ijtimoiy foydali ishlarda (ko'rgazmalar dizayni, devor gazetalari, bayramlar va boshqalar) ishlatilishi mumkin bo'lgan ko'nikma va ko'nikmalarni yegallashga alohida ye'tibor beriladi.).

Guruhdan tashqari ishlarning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan OTM talabalari faoliyatini tashkil yetish metodologiyasiga bog‘liq. Bolalarni ushbu ishda ishtirok etishga jalb qilish uchun to‘g‘ri usullarni tanlash kerak. Vazifaning qiziqarli bayoni, bo‘ljak ishning ijtimoiy ahamiyatini tushuntirish OTM talabalarining ijodiy faoliyati uchun muhim shart bo‘lib, ularning bilim va kuchlarini ishga solishga tayyorligini rag‘batlantiradi.

Tasviriy san’atni o‘qitish jarayonida talabalarning o‘quv va kognitiv kompetensiyasini shakllantirish muammosini hal qilish juda murakkab jarayondir. O‘quv jarayoniga bir qator texnika va texnologiyalarni joriy etish yetarlicha yuqori ko‘rsatkichlarga yordam beradi.

OTM talabalarining badiiy faoliyati turli xil ifoda shakllarini topadi: dekorativ va konstruktiv ish; voqelik hodisalarini idrok etish; o‘rtoqlarning asarlarini, o‘zlarining jamoaviy ijodlari va individual ishlarining natijalarini muhokama qilish; o‘rganilgan mavzular uchun illyustrativ material tanlash; musiqiy va adabiy asarlarni tinglash. O‘quv materialini tanlashda turli badiiy hodisalarning axloqiy, yestetik mazmunini aniqlash muhimdir. Darslar va darsdan tashqari mashg‘ulotlarning tematik yaxlitligi OTM talabalarining san’at bilan kuchli hissiy aloqalarini ta’minlashga, ularni badiiy madaniyat bilan tanishtirishga yordam beradi.

Faqat ta’limning faoliyatga asoslangan tabiati, talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish fan mazmuni va darsdan tashqari mashg‘ulotlar asosida o‘quv va kognitiv kompetensiyani shakllantirishga imkon beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Vorovshikov, S.G. Razvitiye uchebno-poznavatelnoy kompetentnosti uchashixsya [Elektronniy resurs]. Adres: <http://upr.1september.ru>
2. Lebedev, O.YE. Kompetentnostniy podxod v obrazovanii// Shkolniye texnologii. – 2004. – № 5. – S. 3-12.
3. Маматов Д.К. Independent work of students and its value in formation of the expert// Психология. Бухоро. 2018 йил. 1 – сон.63-66бет.
4. Маматов Д.К. Геометрик образлар воситасида ўқувчиларнинг фазовий тасаввурини ривожлантириш ва унинг психологик асослари// Халқ таълими. 3-сон 2020. 86-92 бет.
5. Маматов Д.К. Independent Work of Students as Factor of Motivation of Educational Activity// Intellectual Archive. Toronto. January. 2016 year. 130-135 p.
6. Маматов Д., Одилова М. Таълим жараёнида ахборот технологияларни қўллашнинг мазмун-моҳияти// Педагогик маҳорат. Бухоро. 2019. 3-сон. 61-69 бет.
7. Odilova M.O. "IMPROVING THE PEDAGOGICAL POTENTIAL OF BIOLOGY TEACHERS USING COMPUTER PROGRAMS." *International Engineering Journal For Research & Development* 5.9 (2020): 4-4.